

Foregangsmanden Jørgen Nielsen, Hesselho

Af K. Deibjerg.

I Øster Horne herred opstod der i forrige århundrede en række virksomheder, som fik ret stor betydning. Igangsættereren og foregangsmanden var Jørgen Nielsen fra Hesselho i Tistrup sogn.*) Om denne mand skal her fortælles.

Jørgen Nielsen var født 11. august 1811 på gården matr. nr. 3 i Hesselho, og hans forældre var gdr. Niels Jørgensen og hustru Ane Christensdatter. Faderen var født i Bredho 1777 og moderen på gården matr. nr. 1 i Hesselho 1784. Hun var søster til den i »Tistrup sogns saga« meget sympatisk omtalte Maren Christensdatter.**)

Så vidt man kan skønne, har det været meget dygtige mennesker. Niels Jørgensen havde i sine unge dage lært hølesmedningen og drev det i en lang årrække med godt udbytte, da hans leer var godt anskrevne, og han derfor let kunne afsætte hele sin produktion til gode priser. Hertil kom, at dette arbejde væsentlig foregik om vinteren, hvor driften af gården

*) Se J. Olsen: Salt og Stivelseindustri i Vardeegnen i forrige Aarhundrede i Fra Ribe Amt 1905, s. 15-26, N. Hansen Uhd: Et Aahundredes Fremskridt sst. 1906, s. 113-35, og H. K. Kristensen: Øster Horne Herred, s. 65 og 265. Endvidere artikler i Vestkysten 11. nov. 1953 og 23. februar 1954 af K. Deibjerg og P. H. Haahr.

***) Fra Maren Christensdatter stammer slægten Gohr og en gren af slægten Haahr.

ikke stillede så store krav, så han kunne få denne godt passet til trods for det store ekstraarbejde med hølesmedningen.

I hjemmet her voksede fem børn op. Den ældste var Jørgen Nielsen. Den næste, Kirsten, blev gift med Chr. Olesen, Harkes, og af deres børn kan nævnes den kendte andelsmand Niels Kristensen, Pedersborg, bl. m. a. formand for landets første andelsmejeri og, så vidt jeg ved, den eneste af slægten, der er kendt i videre kredse. Den tredje, Karen, var gift med Chr. Tonnesen, Snorup, der kan nævnes for sin store interesse for plantning i en tid, hvor en sådan var sjælden. Den yngste datter, Kirstine, var gift med Vilhelm Ebbesen, Skovlund, og de blev de første nybyggere på Skovlund hede. Den yngste af børnene, Chr. Nielsen, var gift med Ane Jensen fra Deibjerg i Hodde og overtog denne gård. De blev forældre til min fader. Men da min farfader var meget lidt talende, er det ikke meget, jeg har fået at vide af ham om Jørgen Nielsen.

Niels Jørgensen døde 1837 i en forholdsvis ung alder. Derved bekræftedes den opfattelse, at hølesmedene sjældent blev gamle, fordi deres arbejde var så krævende, at selv det bedste helbred ikke i det lange løb kunne holde til det. Selv om hans virkeår for den største dels vedkommende faldt under den lange og hårde krise, som fulgte efter statsbankerotten, tyder flere ting på, at han ved sin død var en forholdsvis velhavende mand. Som yderligere »bevis« for denne opfattelse kan anføres det gamle ordsprog: »Rig mands døtre og fattig mands stude bliver sjældent gamle i gårde.« Den ældste datter, Kirsten, blev gift, da hun var sytten år, den næste Karen i nittenårsalderen, og den tredje, Kirstine, blev også gift ret ung.

Som før nævnt var Jørgen Nielsen født 1811, og i hans barndom var skoleundervisningen ikke fremra-

gende. Ganske vist kom den skelsættende skolelov 1814, men på grund af den over hele landet rådende fattigdom kneb det meget at få dens bestemmelser gennemført. Hertil kom den manglende interesse hos den jævne befolkning. Man mente ikke at kunne undvære børnenes hjælp til arbejdet i sommertiden og ville heller ikke betale løn til læreren om sommeren.

I Tistrup sogn var der således en organiseret modstand, hvori blandt flere også Jørgen Niensens fader deltog. Den førte for så vidt til sejr, da sommerskolen ikke blev gennemført, eller den indskrænkedes til et minimum i det følgende århundrede — »den vestjyske skoleordning«. Uden for kirkebyerne, hvor der de fleste steder var en fastere ordning knyttet til degneembederne, måtte man klare sig med omgangsskoler. En sådan skole er Jørgen Nielsen blevet undervist i. Alligevel får han ved konfirmationen og afslutningen af sin skolegang den fine karakter: »Rosværdig med hensyn til kundskaber og sædelig«. Efter den tids sprogbrug betyder det sidste ord »god opførsel«.

Efter konfirmationen hjælper han til ved arbejdet på gården, og samtidig lærer han hølesmedningen af sin fader. Senere tager han en tur til udlandet, men det kan næppe nu oplyses i hvor lang tid, heller ikke, hvor han har været. Overlærer Olsen mener, han har været både i England og Tyskland.

Som tidligere nævnt døde Jørgen Niensens far 1837, og han bestyrer nu gården for sin mor, til han selv overtager den 1839, og nu sker der mange og store ting. Sandsynligvis har han drevet hølesmedningen en kortere tid. Det kan skønnes deraf, at broderen også har lært dette arbejde, og på grund af hans ungdom kan det ikke være af faderen. Men der var så meget andet at tage fat på, at hølesmedningen hurtigt blev opgivet.

Til gården hørte 150 tdr. land, hvoraf en ikke ringe del var hede og mose. Det meste af denne nåede Jørgen Nielsen at få opdyrket og kultiveret, og deraf fulgte igen et behov for ret betydelige byggearbejder. Der kunne nu også holdes en meget større besætning, så han f. eks. 1850 havde 40 malkekøer.

Den forøgede mælkemængde førte til indretningen af et mejeri, hvor han af egne og naboers mælk foruden smør væsentlig lavede en »dansk engelsk ost«. Til at forestå dette mejeri, der naturligvis måtte være ret primitivt set med vore øjne, havde han en holstensk eller hollandsk mejerske, og osten blev meget efterspurgt. Derfor blev der i nabobyer indrettet lignende mejerier, og det gav igen anledning til, at besætningen af køer blev forøget ret væsentlig på egnen, måske også indirekte årsag til, at andelsmejerierne en del år senere fik en så stor og hurtig fremgang her. —

I den første del af århundredet, da kartoffelavlens blev mere udbredt, begyndte man at lave kartoffelmel til brug i egen husholdning. Man tog nogle skæpper kartofler, som vaskedes meget grundigt, og derefter blev de revet på et almindeligt rivejern, som man havde til brug i køkkenet. Melet i den fremkomne masse blev derefter skyllet gennem en si flere gange, og for hver gang blev melet finere. Sidst blev det i stille vejr tørret i solen og var nu færdigt til brug. Men arbejdet med findelingen af kartoflerne var både trivielt og tidkrævende, og tørringen af melet kunne også være vanskelig. Således kunne en uventet regnbyge være ødelæggende, og en ringe luftning kunne få melet til at forsvinde.

Jørgen Nielsen fik nu ideen til fremstilling af kartoffelmel i større stil. Han indrettede en kartoffelmølle, hvor findelingen af kartoflerne skete ved maskinkraft (hestegang), og hvor der var kamre henholdsvis til

vindtørring og ovntørring, så arbejdet kunne foregå uden hensyn til vejr og vind. Der kunne på Jørgen Nielsens kartoffelmølle behandles 30-35 tdr. kartofler om dagen, som kunne give ca. 15 kg mel pr. td. I de to efterårsmåneder, man havde møllen i drift, kunne man således behandle ca. 1500 tdr. kartofler med et udbytte på 20-25.000 kg mel. I en årrække gik afsætningen meget let og til gode priser, ca. 40-45 øre pr. kg. En del solgtes til købmænd i byerne, både i Jylland og på Fyn, og en stor del solgtes til Drewsens nylig oprettede papirfabrik i Silkeborg. I løbet af få år oprettedes nu lignende kartoffelmøller, flest i Tistrup, men også i omliggende sogne, og hvor der var lejlighed til det, benyttedes vandkraft.

Det var Jørgen Nielsen, som lærte os det, men vi andre tog fortjenesten, sagde Thomas Uhre, som var en af dem, der tog fabrikationen op. Virksomheden gav ikke alene god fortjeneste til fabrikanterne, men medførte også en forholdsvis høj pris på kartoflerne, som kom de enkelte avlere til gode. — Efter en snes års forløb faldt dog priserne på melet, og fortjenesten blev derfor ringere, og til ærgrelse for producenterne mente de, at de selv havde en del af skylden derfor.

Fra anden side var der sket henvendelse til regeringen om lettelse for indførsel af kartoffelmel fra udlandet. Regeringen sendte en forespørgsel til producenterne om, hvor store mængder de kunne levere, men disse fik den opfattelse, at der påtænkte en skat på produktionen, og for at slippe billigst muligt opgav de ikke halvdelen af det, de kunne producere. Regeringen vidste nogenlunde, hvor meget mel der var brug for, og skønnede derfor, at der måtte ske en lettelse af indførslen. Men dette medførte på den anden side så stort et udbud af kartoffelmel, at priserne faldt ret betydeligt, fortjenesten i forhold dertil, så produk-

tionen efterhånden indskrænkedes og til sidst helt ophørte.

Jørgen Nielsen mente, at man også kunne få andet ud af kartoflerne. Han optog derfor en produktion af eddike og en anden af sirup, men desværre for begge deles vedkommende med ret ringe held. Det kan vel vanskeligt påvises nu, om han havde kyndig hjælp til denne fabrikation, eller han selv måtte tilrettelægge den til trods for manglende forudsætninger. Er det sidste tilfældet, så han hele tiden har måttet forsøge sig frem, er det let forståeligt, at resultatet blev ringe og ret tabgivende.

Havde Jørgen Nielsen nøjedes med at passe sin gode gård, mejeriet og kartoffelmøllen, kunne han sikkert have siddet som en holden mand. Men hans indstilling var anderledes. Der skulle ske noget, og han har sikkert haft større glæde ved at sætte noget nyt i gang, end han havde ved at fortsætte med det prøvede.

Skønt han endnu ikke er fyldt 40 år, bortforpagter han 1850 ret overraskende gården og hele virksomheden til sin fætter Chr. Christensen fra gården matr. nr. 1 i Hesselho. Der kan dog peges på forskellige bevæggrunde. Først som nævnt ovenfor hans lyst til at arbejde med noget nyt. 2-3 år senere har han konstrueret en såmaskine og udgivet et skrift om landbrug, og han har måske allerede 1850 haft disse ting i tankerne og ønsket tid til udformningen. Hertil kommer, at han var ugift, og moderen har forestået den ret store husholdning, men hun var nu oppe i tredserne og har måske ønsket en lettere tilværelse. Og endelig kan nævnes den anstrengte økonomi.

I løbet af 1840erne havde Jørgen Nielsen nået at få opdyrket den største del af de moser og heder, der hørte til gården. Samtidig blev besætningen stærkt forøget, bygningerne blev udvidet og nye opført. 1852

nævnes 121 fag vel à 2½-3 alen, og til sammenligning kan tjene, at man på den noget større Uhregård få år tidligere havde 64 fag. På staldloftet var der iflg. Hans Thorlund, Galtho, skinnespor til transport, det vidner om sans for mekanik, og endelig kan det nævnes, at han anlagde en have på 1 td. land, også en sjældenhed på den tid. —

Det var alt sammen i og for sig gode investeringer, men de krævede kapital, uden at der med det samme kunne opnås nogen forrentning. De mislykkede eksperimenter med sirup og eddike, og hvis man tør tro traditionen også et forsøg på at grave efter kul, kostede en del, og endelig krævede den omfattende virksomhed et stort folkehold. Ved folketællingen 1850 havde han således 10 tjenestefolk foruden sæsonmæssig medhjælp i kartoffelmøllen. Udgifterne var altså store, og han må låne gang på gang.

Kreditforeninger, banker og sparekasser var endnu i deres vorden, og Jørgen Nielsen låner hos private, f. eks. hos en prokurator, en købmand og en værts-husholder i Varde, en større gårdejer på egnen og naturligvis hos familien, broderen og svogrene og større og mindre beløb hos mange andre.

Gården og hele virksomheden blev altså forpagtet bort i maj 1850, og på dette tidspunkt er gælden opgjort til ca. 8350 rbd.

Forpagteren er Chr. Christensen den yngre af Hesselho. Det vil føre for vidt at gengive den omfattende kontrakt. Adskilligt af interesse skal dog nævnes. Gårdens hovedlod var inddelt i 8 tægter à 10-12 tdr. land. Sædskiftet var 1. år: ren brak, 2. år: rug eller hvede med forsvarlig gødning, 3. år: bælgfrugt eller kartofler, 4. år: byg med fuld gødning, 5. år: havre samt kløver og timothe, 12 pund pr. td. land af hver slags, 6. år: høslet eller græsning, 7.-8. år: græsning. —

Højagre og Dalagre ca. 30 tdr. land, måtte være i bestandig dyrkning, hvert andet år langstrået sæd og hvert andet år kartofler eller bælg­sæd. Der gødes hvert fjerde år. — Toften ved gården, 14-16 tdr. land, bruges alene til hø og staldfoder. Engene benyttes til græsning, hvor de ej er for bløde. Små udyrkede pletter i hovedlodden opdyrkes, kultiveres og mergles, og herfor godtgøres forpagteren 6 rbd. pr. td. land. Brænding af jorderne til sæd, hvor disse dertil er tjenlige, er tilladt, men det må påses, at jorden ikke forringes derved (hvad altid er tilfældet!), i så fald må skaden erstattes. Den påbegyndte mergling må gerne fuldendes og markerne holdes omhyggeligt udgrøftet i samme stand, som de modtages.

Om efteråret var der sået 12 tdr. rug og i foråret 20 tdr. havre, 10 tdr. byg, 25 tdr. kartofler og 4 tdr. boghvede. — Forpagteren fik overdraget 40 køer, 2 tyre, 6 heste, 6 svin, kartoffelmelsfabrikken, mejeriet og sirupsfabrikken. Jørgen Nielsen forbeholdt sig en hest, som forpagteren skulle fodre og passe, samt 2 fag hus syd for hestekraften (-gangen) og ret til at bygge mere til, hvis han fik »attrå« til at sætte et eller andet anlæg i gang.

Forpagtningsafgiften var 800 rbd. årlig samt aftægt til Jørgen Niensens moder.

Forpagter Niels Plauborg, Nørholm, og gårdmand Jens Chr. Ebbesen af Frøsig i Ølgod synede det udforpagtede. Fabriksanlæggene ved gården blev beskrevet således:

»Ved kartoffelværket befandtes stikkene i drevet at være forslidte, lige som der også manglede de fornødne snore. Den til værket behøvende vandsigte brøstfældig, pumpeværket befandtes i forsvarlig stand, hvorimod renderne eller vandledningerne var brøstfældige. De i møllen til dels nedgravede 4 firkantede

melbeholdningskar var i brugbar stand. 1 firkantet og 1 rundt vaskekar med trærister, og hvoraf førstnævnte var gammel og utæt, 16 tønder til at vaske kartoffelmelet op i og 12 melbøtter, 2 kar og en silkesigte, 3 blikhæverter og 1 jernmelhakke, 1 balje, 2 melstødere og 3 overlæggere, 1 øse og 2 spande, 2 kartoffelharper og en kasse med jernbund, en løs trappe med 3 og en do. med 4 trin.

I tørrekamret: En tørreovn med en stærk jernplade og røret af jernblik omlagt på de 3 sider i tørrekamret, 57 stk. rammer med lærredsbund til meltørring med dertil hørende opstandere.

På loftet: 1 male- og sigtemaskine, hvori sigten er ubrugbar, 1 gyngesold med kobberbund og jernstrimmel. Til kartoffelmelets vindtørring fandtes de fornødne reoler, men overlæggerne mangler.

Til sirupsfabrikation henhører en indmuret kobberkedel med hane 1 alen 1 tomme dyb, $2\frac{1}{2}$ alen lang og $1\frac{1}{4}$ alen bred. 4 piber, hvoraf den ene bund var afsauget, 2 tønder med påsæt til sirupens filtrering, en skumske af kobber. — 2 tønder til brug ved sirupsammenblandingen. Et i jorden nedgravet kar til samme brug, en vandledningsrende og to do. af træ til sirupen, et kar 1 alen 16 tommer i tværmål.

En stor balance med skamler og 1 lod til 10 lspd, 1 til 4 lspd, 2 til 3 lspd hver og 1 til 1 lspd, 1 til 4 ℥ og 1 til 2 ℥ .

I mejeriet: 3 faste ostepressere og 1 ostebord, 6 reoler med hylder og rammer til oste, 1 kar uden for huset til valle og dertil hørende tude, 3 mindre kar ligeledes til valle og derunder en fod af træ. Et større smørtrug og et mindre do. med skovl, 18 større mælkebøtter og 15 mindre do., 1 dusin store, røde mælkefade, 1 flødesåe og 1 kærne samt 2 små saltebøtter, 1 mælkesåe, 3 mælkespande og 2 vaskebaljer, 1 stort ostekar med

låg, 1 jerngryde indmuret, 1 liden spand, 1 ildklemme og 1 termometer.

I bryg- og bagerhuset: 3 bryggerkar, 1 kobberbryggekedel, mægtig 27 W , 1 liden krus, 1 langbord og 1 dejgtrug med fod, 1 timse og 1 sæt ovntøj samt 4 svinespande.

I smedjen: 1 blæsebælg, 1 ambolt, 1 filskrue, 1 spærhage, 2 forhamre, 2 håndhamre, 2 tænger, 1 ildske, 3 naglejern, 4 stempe, 1 kløvjern, 1 naptang, 1 virkjern og 1 skostol, 1 slibesten med jernvinde.«

Avlsredskaber og et ret fyldigt indbo hørte også med til forpagtningen. Der nævnes storstue, to sengekamre, dagligstue, spisekammer, køkken og folkestue.

Hvordan det iøvrigt gik med forpagtningen kendes ikke, men den reddede i hvert fald ikke Jørgen Nielsens økonomi. Allerede inden to års forløb er han kørt fuldstændig fast, og 19. marts 1852 kan man i Ribe Stiftstidende læse en bekendtgørelse om, at der den 7. og 21. april på Varde rådstue og 6. maj på gården i Hesselho holdes auktion over denne. Der gives samtidig en ret udførlig beskrivelse af gården.

De to første gange er der ingen bydende, og tredje gang er rekvirenten fuldmægtig Johnsen højstbydende med 4100 rd. og gdr. Chr. Henriksen, Adsbøl, med 657 rd. for engen i Lindbjerg. Disse bud blev imidlertid forkastet, vel af nogle af kreditorerne, der møder med et samlet overbud på 1400 rd. Det var broderen Chr. Nielsen, svogrene Chr. Tonnesen, Snorup, og Chr. Olesen, Harkes, gmd. Claus Chr. Olesen, Toftnæs, Chr. Henriksen, Adsbøl, og værtshusholder Niels Chr. Christensen, Varde. Herefter blev der holdt en fjerde auktion d. 27. maj »til absolut bortsalg«. Da fik ovennævnte mænd gården tilslået, og den største kreditor, Hans Kristensen (Præst), Østergaard i Lyne, købte engen. Løsøret blev solgt for ca. 1566 rdl.

Efter et meget løseligt skøn har kreditorerne vel fået dækning for halvdelen af deres tilgodehavende.

Om Jørgen Niensens skæbne, efter at gården var solgt, vidste jeg i sin tid grumme lidt. En har fortalt, at man havde set ham ride alene fra gården — underforstået: som en slagen mand, — dog uden at have tabt agtelsen hos egnens folk, en anden havde hørt, at han var »død i København i Bollerup Andersens arme«, en tredje mente, at han havde udgivet et skrift om landvæsen og beskæftiget sig med en ny opfindelse.

Ud fra disse meddelelser bestemte jeg mig til ved lejlighed at foretage en undersøgelse i de københavnske kirkebøger over døde mandkøn i det følgende tidsrum, og da Bollerup Andersen var folketingsmand i årene 1853-55, var det naturligt at begynde med året 1853. Ved et heldigt tilfælde fik jeg begyndt med det rigtige sogn, Trinitatis, og der fandt jeg følgende indført: »Jørgen Nielsen, død 7. nov. 1853, underlivsbetændelse, fhv. landmand, Frederiks Hospital, 41 år.« (Her er en fejl, det rigtige er 42 år). Det var i det berygtede koleraår, hvor der alene i København døde 4.737 mennesker i løbet af 3 sommermåneder. Man kommer da let til at tænke på kolera som dødsårsag. Men da man regner med, at epidemien var endt 1. oktober, må man vist udelukke denne mulighed.

Herefter var det let at finde referatet fra en skifteringssamling, hvorfra det væsentligste anføres:

»År 1853 d. 10. nov. indfandt skifteretten sig i Tornebuskegaden i gæstgivergården Tre kroner for at foretage skifte efter forhenværende landmand Jørgen Nielsen, som den 7. ds. er død på Frederiks Hospital; der fordres efter fremlagt anmeldelse 3 rbd. 78 sk. Ved forretningen var til stede gæstgiver Schütte, som forklarede, at den afdøde var ugift, og dernæst anviste

hans effekter, der blot bestod i en kuffert, en natsæk, 2 gl. frakker, et par støvler, en hat og noget adskilligt og nogle bøger, hvilket alt vurderedes til 10 rd.«

Det er vemodigt at sammenligne disse fattige ejendele med den omfangsrige fortegnelse fra 1850.

Jeg kunne måske have sluttet her, men jeg vil gerne tage flere forhold med, dels for at vise, at kineseri, omstændelighed i den offentlige administration ikke er en nyskabelse fra vort århundrede, og dels for yderligere i nogen grad at belyse Jørgen Nielsens karakter og virke.

Begravelsen fandt sted 13. nov. 1853 og blev ordnet af hospitalet. Udgifterne var følgende:

Jorden	2 rd. 0 mark 0 sk.
Graven at grave	1 » 4 »
Gravnumret og ligskamlerne	3 » 4 »
Klokker	4 »
Ligvognen ialt	1 » 4 »
Ligbærerne med 2 kareter m. m.	5 » 4 »
Ligkisten	5 » 2 »
Ligklædningen	2 » 2 »
Konen, der klædte liget	1 » 2 »
Hospitalsgebyr	2 » 2 » 8 »
Små udgifter	3 »
For at besørge begravelsen	2 »
For kur og pleje i hospitalet	1 » 5 » 7 »

Summa 28 rd. 1 mark 3 sk.

Dette beløb blev refunderet af folketingsmand Bollerup Andersen, som tillige betalte for opholdet på hospitalet og et mindre beløb, værten havde til gode for logi og fortæring. Til nogen erstatning fik han af skifteretten overladt de fattige efterladenskaber, der solgtes ved auktion. Bollerup Andersen var fra Gammelgård 2-3 km fra Jørgen Nielsens hjem i Hesselho, så de har naturligvis kendt hinanden. Han var en halv snes år yngre og ligesom denne foregangsmand på sin

egn. De var ikke i familie med hinanden, og om de har haft særlig nær kontakt, ved jeg ikke; men alligevel betaler Bollerup Andersen, et træk, der passer særdeles vel ind i billedet af denne »Bondefører, snild i råd! Dansk af hjerte, stærk i dåd!« Han havde sikkert på sin hjemegn set op til Jørgen Nielsen.

Man skulle synes, at det fattige dødsbo hurtigt kunne afsluttes, men der skal alligevel gå flere år med yderligere 10 skiftesamlinger, før det er overstået. Det skyldes blandt andet, at det tidligere omtalte skrift og den af ham konstruerede radsåmaskine dukker op. En bogbinder Nielsen oplyser, at der hos ham beror 700 ekspl. af det af den afdøde udgivne skrift »Korfattede landoeconomiske Betragtninger«. Han har 28 rd. til gode for hæftningen og vil kun udlevere skriftet mod betaling af dette beløb. Skifteretten lader så en boghandler foretage en vurdering, og da denne kun sætter værdien til højst 10 rd., bliver parterne enige om, at bogbinderen beholder skriftet mod at renoncere på de 28 rd.

Straks kunne jeg ikke finde skriftet, men det viste sig, at det var katalogiseret under forfatternavnet Hesselho. Derefter lånte jeg det på Universitetsbiblioteket og læste det igennem. Det er tilegnet præsident for Det kgl. Landhusholdningsselskab Jonas Collin. Det er på 47 sider og naturligvis forældet nu, selv om enkelte afsnit, f. eks. om ajlens værdi, stadig anses for rigtige. Man kan skønne, at forfatteren er en praktisk landmand, og at han ved siden af har nogen teoretisk viden, og man finder vel også præg af den selvlærte mands fejl og fortrin. Alligevel er det bemærkelsesværdigt, at en bonde på den tid skrev og udgav bøger. Dem var der ikke mange af.

Der findes også her en beskrivelse af den radsåmaskine, han har ladet fremstille, efter at han var rejst

fra gården i Hesselho. Meget kort fortalt består den af en tromle og over den en tredelt såkasse, hvori der kan anbringes henholdsvis såkorn, gødning, f. eks. benmel eller aske og i det tredje rum vand eller ajle. Fra disse rum føres delene til riller foran tromlen, som er ridset op af en særlig mekanisme. Da maskinen er

Titelbladet i Jørgen Nielsen bog (lidt formindsket).

forsynet med en trykpumpe, skulle den også kunne bruges til havevanding og som brandsprøjte.

Antagelig er Jørgen Nielsen efter at være rejst fra gården i Hesselho taget til Carlshütten ved Rendsborg for at være med ved færdiggørelsen af sin radsåmaskine — han var jo selv smed. Den blev færdig og 21. august 1852 betalt med en 4 mdrs. vekslen på 1170 Mark S. H. Courant, og fabrikant Holler tog ejendomsforbehold på maskinen, indtil vekslen var indfriet. Den var derefter med på industriudstillingen i København i februar 1853 og vakte her nogen interesse, men det blev så heller ikke til mere, og i april 1853 blev den indsat til opbevaring hos gæstgiver Carl Nielsen, Tre Hjorte, mod betaling af 1 mark pr. dag. Jørgen Nielsen døde november 1853, og da fabrikant Holler ikke foretog sig noget, blev maskinen fortsat stående der til februar 1856, da den blev solgt ved auktion for 61 rd., selv om den forud var vurderet til 175 rd. Pladslejen var imens vokset til en formidabel højde, og da ingen byder højere end værten med 61 rd., får han den tilslået. De 61 rd. går fra i hans tilgodehavende, og resten må han afskrive, men så har han da også maskinen.

Værre går det fabrikant Holler, som ikke får en skilling, da vekslen ikke er blevet indfriet ved Jørgen Niensens død.

Skønt eksperter endnu i vore dage omtaler Jørgen Niensens såmaskine som et interessant led i udviklingen af landbrugsmaskiner, gik det her, som det er gået både før og siden. Opfindelsen blev ingen succes hverken for opfinder eller fabrikant, og der kan vel nok her peges på flere årsager. Måske var den for kompliceret, og den var sikkert også for dyr. 1170 Mark var mange penge dengang, og hertil kom, at en dygtig sædemand kunne tilså dobbelt så stort et areal som

maskinen på samme tid. Som noget afgørende kan det nævnes, at maskinernes tidsalder endnu ikke var ret begyndt.

Jørgen Nielsen har nok i foråret 1853 fået sit skrift »Kortfattede landoeconomiske Betragtninger« færdigt og trykt. Da samtidig hans nye radsåmaskine vækker nogen interesse, finder man sikkert her baggrunden for den optimisme, han nærede i foråret 1853, og som indirekte kommer tydeligt frem i et brev til ham skrevet i april af svogeren Chr. Tonnesen. Det anføres her ordret, men dog med nutidens ortografi.

»Snorup, 7. april 1853.

Gode ven.

Din ærede skrivelse har jeg med glæde bekommet, da jeg gudskelov deraf kan se, at du er blevet bedre ved helsen og sundhed, hvilket er det første gode for os i denne verden. Jeg har været syg i den sidste tid, men nu er jeg også Gud ske tak blevet bedre, og jeg håber med Guds hjælp, at jeg skulle blive rask igen. Jeg har ikke kunnet skrive til dig før om din fødegård i anledning af, at Chr. Henriksen har mageskiftet hans gård med en gæstgiver i Fåborg i Fyns land, og han var derovre i den tid, som jeg fik brev fra dig, og da havde han talt med en mand i Fyn, som ville købe en gård, og som ville komme at bese den, men formedelst vinteren er blevet så længe ved, er han ikke kommen endnu, men skulle komme i næste uge. Dersom der ikke skulle blive noget deraf, så ved Gud, at der er ingen, jeg ville hellere unde den som dig, når det kunne gå dig vel dermed. Det kunne måske være godt, som du skrev om, dersom du kunne få en i interessentskab med, og som havde den fornødne kapital, da det vistnok er umuligt for dig at modtage den ene. Kunne det have gået således, da havde det været godt for dig og

til glæde for din slægt og venner. Vi mente ikke, at du havde håb om at kunne modtage gården, da du ikke skrev til os derom før i vinter, og vi er godt fornøjet med at slippe den, hellere i dag end i morgen, da der er stor møje og besværlighed derved, når vi kunne slippe den uden skade. Jeg er så godt fornøjet, når jeg kan være hjemme ved min egen fødegård, da jeg Gud ske tak har mit gode udkomme og en god fornøjelse, hvilket er det vigtigste næst helsen og sundhed her i denne verden, da det ikke er godt at besidde mere, som en kan overkomme.

Du skal have mange tak for det pengelån, som du skrev om at ville skaffe os. Vi har skrevet til Viborg til kreditforeningen om et pengelån, men hvor mange det ved vi ikke, inden vi får gården takseret. Kunne vi dog få så mange, dersom vi skulle beholde den, at vi kunne betale enhver sit, så var jeg fornøjet, så skal vi jo slide tiden med den, som vi bedst kan.

Du skrev om Mikkel Madsens gård, om den kunne blive at få til købs. Jeg har talt med ham derom. Han sagde ja, men han ville have en del mere for den nu som før, da han nu har bekostet en del på bygningerne siden. Jeg har ikke imod, at det kunne være til fordel, når man havde den fornødne kapital, men jeg synes dog, at der er landeri nok til din egen fødegård. Når man kunne få det i drift, som man burde, så er det en gård, som også kunne bringe en god indtægt med disse tider, som vi nu har.

Jeg ved ikke om nogen nyhed at tilmelde dig, undtagen at Chr. Markussen i Tistrup har solgt hans fødegård og skal have 6200 rigsbankdaler til en mand fra Fredericia, og han skal have udbesætning for ikkuns 100 daler. Det er en høj pris for denne gård. Der har været megen handel med landejendomme i den sidste tid. Der er mange, som synes, det er mærkeligt, at der

ikke kommer en liebhaver til din fødegård, måske det er Guds vilje, at han vil, at du skal have din fødegård, og det kunne gå dig vel, da var det en glæde for os. Skriv os til med det første. Nu slutter jeg min skrivelse fra mig og kone og din familie, at vi lever vel, og jeg ønsker dig held og lykke.

Venskabeligst
Chr. Tonnesen, Snorup.«

Før dette brev blev afsendt, er der dukket et nyt spørgsmål op, som giver anledning til følgende efterskrift, der bærer præg af noget hastværk.

»Jeg beder dig, om du ikke ville have den godhed mod mig at sende mig kortet over ejendommen til din fødegård og brandbrevet over taksationen på gården, da det skulle sendes til Viborg til kreditforeningen for at bekomme det omtalte lån, og det ønsker jeg gerne, at du ville gøre os den tjeneste at sende det så snart som muligt, da det er på tiden, at papirerne skulle sendes derud, da vi ellers er nødsaget til at skrive efter et andet kort, og det vil ikke koste så lidt og måske vare for længe, inden vi kan bekomme det, da det er en vigtig sag at få pengene i gården, for det er os umuligt at bekomme dem, når vi ikke kan bekomme dem der, undtagen at det kunne ske i København, som du skrev til mig.

Jeg håber, at du vil sende mig det, så snart som det er dig muligt, og jeg skal skrive til dig, når den næste uge er forbi, hvordan det går med gården. Dersom det skulle ske, at den skulle blive solgt til fornøjelse, da kan du være vis på, at jeg også vil hjælpe dig, men det kommer an på, hvordan den står ham an. Er det Guds hensigt, at du skal have gården, så sker det ikke med nogen anden.

Din hengivne ven —«.

Dette brev giver ikke alene et indtryk af den tid, men også af en realistisk indstillet, retsindig, vestjysk gårdmand. Som før nævnt møder vi også her Jørgen Nielsens store optimisme og manglende evne til at bedømme situationen. Vi kan skønne, at han har haft værdifulde menneskelige egenskaber, da familien trods større eller mindre økonomiske tab ikke vender sig fra ham i ulykken, men er rede til at hjælpe. At henholdsvis en søster og en broder efter Jørgen Nielsens død giver deres nyfødte sønner navnet Jørgen Nielsen viser også, at de har broderen i kærlig erindring.

Agtelsen er heller ikke gået tabt hos egnens befolkning. Hans eftermæle kan udtrykkes sådan: »Han wå grow døgne, men — han tow få vidt for!«